

УДК 911.3

Книш М.М.

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА БРАЗІЛІЇ

Досліджені чинники формування регіонального лідерства Бразилії. Проаналізовано позитивні і негативні моменти і недоліки у формуванні латиноамериканського полюсу світу, прагнення країни забезпечити собі доступ до глобального регулювання.

Factors of formation of regional leadership of Brasil are regarded. Positive and negative issues and also weakness in formation of Latin-American pole of world, and Brasil inspiration to provide the access to global regulation are enlightened.

Актуальність дослідження. В умовах переходу від Вестфальської до нової моделі світового порядку вчені пропонують різні концепції щодо його майбутнього [1; 2; 6]. Все більше увагу вчених привертає концепція формування нового світового порядку через регіональні інтеграційні об'єднання, які розглядаються як проміжні ланки між націями – державами і глобальним співтовариством. Нині політичний та економічний регіоналізм перетворився у чітко виражену загальносвітову тенденцію. В контексті такої тенденції набувають ваги регіональні держави, і їхня участь зміцнюється не тільки в регіональних, але й в глобальних процесах. Тому дослідження цієї проблеми є дуже актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначимо, що проблема дослідження регіональної держави не є новою. Нею почали займатися вчені ще наприкінці ХІХ ст. Нині цей феномен, функції та значення, пов'язані з ним, перебувають у полі зору зарубіжних та вітчизняних вчених [1; 2; 3; 5; 8]. Так, С. Гантінгтон, розглядаючи структуру глобальної влади, стверджує, що вона має декілька рівнів. На верхньому рівні знаходяться США – єдина наддержава, яка переважає у всіх сферах влади. На другому рівні розміщуються “головні регіональні держави”, а на третьому – “вторинні регіональні держави” [3]. Сучасне трактування регіональної держави в контексті суспільної географії започатковане на кафедрі економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка проф. О. Шаблієм та доц. О. Вісьтак. Наприклад, доц. О. Вісьтак наголошує на необхідності фундаментальних теоретичних досліджень самої категорії “регіональна держава” та її функціонуванні не тільки в регіональному, але й глобальному просторі [2, с. 226].

Завдання статті. Розкрити проблеми регіонального лідерства Бразилії, її значення в інтеграційних процесах Латинської Америки та місце у формуванні нового світового порядку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наш погляд статус регіональної держави залежить від її ролі у формуванні регіонального порядку: наскільки вона здатна консолідувати та нав'язати свої політичні та економічні інтереси іншим державам макрорегіону.

Згідно з опитуваннями, проведеними регіональною науково-дослідною організацією “Латинобарометр”, Бразилія користується найбільшою повагою і симпатією серед країн макрорегіону. Вона намагається об'єднати, як регіональний лідер, навколо себе країни Латинської Америки і створити умови для формування нового полюса світу.

Сучасні проблеми збереження і зміцнення регіонального лідерства Бразилії визначаються особливостями її геополітичного та гео економічного положення, зокрема сусідством зі США – глобальною державою, хоч і не безпосереднім, а тільки четвертого, порядку і Канадою – сусідом п'ятого порядку, які є членами НАТО і належать до розвинених країн світу. Ще зовсім недавно Бразилія мала безпосередній вихід до головного політичного й економічного центру, яким був Атлантичний океан

З огляду на те, що нині таким центром став Тихий океан, то можна говорити про периферійність її положення до головних політичних та економічних процесів, які там відбуваються.

Друга особливість геополітичного положення Бразилії полягає в тому, що її територія розміщена в зоні військово-стратегічної напруги. Країна з трьох боків оточена ядерними державами: на північному сході – Великобританією і Францією, на півночі – США, на північному заході – Росією, а на сході – Китаєм. Свого часу Бразилія і Аргентина відмовилися від ядерних програм. Серед експертів немає єдиної точки зору щодо мотивації країн мати ядерну зброю. Одні з них вважають, що наявність ядерної зброї є необхідним атрибутом великої держави і її міжнародного статусу. Інші наголошують, що за допомогою ядерної зброї країни намагаються запобігти агресії з боку великих держав.

В умовах розширення членів ядерного клубу і т. зв. порогових держав фактично сформувалися нові засади регіонального лідерства. Вчені називають п'ять головних параметрів, яким має відповідати регіональна держава: військова могутність, економічний, науково-технічний, інноваційний та організаційний потенціал. За всіма параметрами в макрорегіоні Бразилія займає перші місця, а за такими базовими, як розміри території та економічний потенціал входить у першу десятку країн світу. І хоча за військовими витратами, їй відведено 14 місце у світі, частка у військових витратах світу становить тільки 0,9%. Аналогічні ж витрати США становлять 56,6% світових, ЄС – 18,8%, Китаю – 5,9%, Росії – 4,5% [4].

У 1991 р. Бразилія виступила з ініціативою створення одного з найбільших інтеграційних об'єднань у країнах, що розвиваються – МЕРКОСУР, до якої, крім неї, увійшли Аргентина, Уругвай і Парагвай. Об'єднанням охоплено 45% населення, 50% сукупного ВВП і 30% зовнішньої торгівлі Латинської Америки. За даними ЮНКТАД, МЕРКОСУР входить у першу п'ятірку найефективніших субрегіональних інтеграційних об'єднань, однак значно поступається ЄС, НАФТА та АСЕАН за рівнем економічного регіоналізму. Так, частка внутрішнього регіонального експорту в МЕРКОСУР становить тільки 13,5 %, тоді як в НАФТА – 53,8% [8]. Одним з доказів успішного функціонування МЕРКОСУР є те, що воно приваблює інші країни. Так, асоційованими членами стали всі країни Антського об'єднання і Чілі. МЕРКОСУР важлива для Бразилії як субрегіональна інтеграційна структура, в якій вона відіграє домінуючу роль і сприяє активізації процесів політичної і економічної інтеграції в Південній Америці. МЕРКОСУР є одним з важливих досягнень Бразилії як регіональної держави, оскільки він вважається альтернативним полюсом у рамках Західної півкулі щодо НАФТА.

У 2004 р. з ініціативи Бразилії між Антським об'єднанням, МЕРКОСУР і Чілі та членами Карибського об'єднання – Сурінамом і Гайаною – була підписана угода про формування Південноамериканського співтовариства націй (ПАСН). Його формування для Бразилії, як регіонального лідера, було неоднозначним. З одного боку формування ПАСН сприяло розвитку в межах Південної Америки не тільки економічної, але й політичної інтеграції. А з іншого – політичний та економічний регіоналізм у Південній Америці призвів до того, що Латинська Америка як макрорегіон виявилася розділеною на дві частини. І в цьому разі Бразилія проявила себе як регіональний лідер-мінус.

Бразилія, як регіональний лідер, брала активну участь при обговоренні формування Американської зони вільної торгівлі в мегарегіоні, ініціатором якої виступили США. Поява проекту була зумовлена геостратегічними мотивами, тому що на світовій арені утворився новий баланс сил, пов'язаний з посиленням конкуренції з боку ЄС і Японії, стрімким ростом Китаю. Крім того, США були зацікавлені в латиноамериканських ринках. Не менше значення для США мали і політичні мотиви, бо створення АЛКА розглядалося як основа майбутнього Співтовариства Західної півкулі на зразок ЄС [7, с. 77].

Для країн Латинської Америки створення АЗВТ мало геостратегічне значення, адже вони сподівалися використати політичні та економічні зв'язки зі США для участі у процесах глобалізації. Ще одне, участь у АЗВТ відкривала для них доступ товарів на ринок Північної Америки, широке залучення іноземного капіталу та інвестицій.

Однак у США і Бразилії виявилися різні принципи щодо формування АЗВТ. Так, США запропонували секторальний принцип створення АЗВТ, домагаючись створення тих секторів економіки, в яких були найбільше

зацікавлені. Бразилія запропонувала свій проект, суть якого полягала у створенні навколо субрегіональних інтеграційних об'єднань АЗВТ. Підхід США до формування АЗВТ підтримали країни Центральної Америки і Карибського басейну. У 2004 р. між ними і НАФТА була підписана угода про створення зони вільної торгівлі. На думку експертів, двополюсна модель інтеграційного проекту НАФТА, з одного боку, і Південної Америки на чолі з Бразилією – з другого, вибудовується скоріше, як юридичне поняття, ніж реальний проект [7, с. 82]. Для Бразилії пріоритетною є інтеграція в Південній Америці, а не інтеграція в Західній півкулі загалом, оскільки в разі реалізації проекту АЛКА вона з часом послабить свою роль як регіонального лідера.

Отже, по-перше, Бразилія, як регіональний лідер, відкидає будь-які спроби встановлення будь-ким своєї гегемонії на міжнародній арені. Вона претендує на роль глобального актора, який, використовуючи свій політичний, економічний і природно-ресурсний потенціал, впливатиме на регіональні і глобальні зв'язки так, щоб змінити тенденцію формування однополярного світового порядку.

По-друге, зовнішньополітичні та економічні амбіції Бразилії не обмежуються тільки регіональним рівнем. Вона намагається розширити зв'язки з великими країнами. Як приклад можна навести об'єднання, до якого, крім Бразилії, увійшли Індія, Китай і Росія (БРІК), створене для протизаги США на міжнародній арені, завданням якого є формування багатопольосного світу.

Висновки. Наслідки боротьби Бразилії за регіональне лідерство виявилися неоднозначними. З одного боку, це спричинило формування ПАСН, а з іншого – те, що з політичної і економічної точки зору Латинська Америка як єдиний макрорегіон розкололася, тому що країни Центральної Америки, Карибського басейну і Мексика змінили свій головний вектор на США. Крім того, Бразилія, як регіональний лідер, намагається забезпечити собі доступ до глобального регулювання, про що засвідчує створення об'єднання великих країн БРІК. Заслуга Бразилії полягає ще й в тому, що тут створюються умови становлення латиноамериканського полюса світу з центром в МЕРКОСУР, який здатний разом з такими полюсами, як ЄС, АСЕАН, Японія, Індія і Китай, протистояти гегемонії США.

Перспективи подальших розвідок. Дослідження регіонального лідерства Бразилії дають змогу запропонувати такий перспективний напрямок, як розроблення на основі аналізу емпіричного матеріалу та використання статистико-математичних методів геоекономічної та геостратегічної ієрархії держав у межах кожного макрорегіону з тим, щоб виявити держави, які можуть протистояти формуванню однополюсного світу й одночасно виступати активними суб'єктами формування регіональних інтеграційних об'єднань як перехідних ланок до глобального управління.

1.Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / Пер. з англ. – К.: Видав. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. 2.Вісьтак О. Регіональна держава: поняття і підходи до трактування / Теоретичні та методологічні проблеми суспільної географії: зб. наук. праць на пошану засл. проф. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка О. Шаблія. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 3.Гантінгтон С. Одинокая супердержава // Актуальные проблемы Европы: сб. обзоров и рефератов. – Москва: РАН ИНИОН, 2003. 4.Дані про глобальну безпеку та військові витрати в світі // Доступно на: www.globalsecurity.org/military/world/spending.htm. 5.Книш М. М. Бразилія: суспільно-географічна характеристика: навч. посібник. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 6.Політична географія і геополітика / За ред. Б. П. Яценка. – К.: Либідь, 2007. 7.Рибманн Л. АЛКА – Зона свободной торговоки Америки // МЭ и МО. – 2007. – № 1. 8.Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 9.UNCTAD: Handbook of statistics, 2008.